

Lausunto

23.10.2023

Asia: VN/8329/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämisestä annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Kotoutumislain korvaukset (61-62 §)

Kaksisuuntainen kotoutuminen on toimivin, tehokkain ja samalla inhimillisin lähestymistapa Suomeen kotoutumiseen. Eli, sekä maahan muuttaneella että vastaanottavalla kunnalla ja yhteiskunnalla, molemmilla on vastuu kotoutumisen edistymisestä ja edistämisestä osaltaan. Terminologialla ”oman vastuun lisäämisestä” rakennetaan mielikuvaa, jossa maahan muuttaneille kyettäisiin kaikkialla tarjoamaan paljon tukea, mikä ei valitettavasti vastaa todellisuutta. Lisäksi huomioitakoon, että maahan muuttaneilla on aina ollut oma vastuu kotoutumisestaan. Sen lisääminen johtaa potentiaalisesti epäsuhtaiseen ja epäeettiseen tilanteeseen, jossa kotoutuakseen Suomeen muuttanut hakee tukea epävirallisilta tahoilta, jos viranomaistukea ja esimerkiksi oikeaa ja luotettavaa informaatiota ei ole tarjolla. Kaksisuuntaisen kotoutumisen toteutuminen edellyttää jatkuvaa kuntien ja hv-alueiden ammattihenkilöstön koulutustautumista mm. kieli- ja traumatietoisesta lähestymistavasta ja kotoutumisen tukemisesta alakohtaisesti. Kaksisuuntaisella kotoutumisella ehkäistään myös rinnakkaisyhteiskunnan kehittymistä ja vahvistetaan luottamusta Suomeen kotimaana, mikä lisää motivaatiota ymmärtää ja omaksua suomalaisia lakeja, arvoja, käytäntöjä, kulttuureita ja kieliä.

Tulkkaukskustannuksia koskevilla korvausajalla lyhentävillä toimilla ei lisätä kotoutujan vastuun ottamista tai itsenäistä selviytymistä yhteiskunnassa, vaan päinvastoin, tilaa jää epävirallisille neuvonnalle, salassapidettävien ja henkilökohtaisten tietojen leviämiseen, väärille käsityksille, erilaisille tulkinnoille, hoitovirheille, luottamuksen rapautumiselle viranomaisia ja yhteiskuntaa kohtaan, misinformaatiolle ja tätä kautta hyväksikäytölle, mitkä potentiaalisesti lisäävät kuluja sosiaalipalveluissa, poliisissa, oikeusaputoimistossa, eri oikeusasteissa, terveydenhuollossa, Kelassa, jne. Tulkkaukskustannuksia koskeva korvausajan lyhennys lisää painetta käyttäjä epävirallisista tulkkeista, mikä edelleen altistaa maahan muuttaneita ihmiskaupan uhriksi joutumiselle ja muuten omien ja asiaa koskevien henkilöiden salassapidettävien tietojen leviämiseen, koska yksityiset ihmiset, tutut ja muut kuin asioimistulkit, eivät ole vaitiolovelvollisia. Tämä altistaa sekä viranomaisen, mutta varsinkin asiakkaan/potilaan/oppilaan, hyväksikäytölle, huijauksille, kiristykselle sekä vakavimmillekin kaltoinkohtelun muodoille. Tulkkien puute tulee lisäämään painetta käyttäjä lapsia tulkkeina, mikä on THL:n asiantuntijoidenkin mukaan vahingollista lapsen hyvinvoinnille. Lapsen käyttäminen tulkkina on vaarallista, koska lapset eivät ymmärrä kaikkia asioita, mistä puhutaan,

mutta myöskin he joutuvat kuulemaan asioita, jotka voivat olla järkyttäviä ja he joutuvat aikuisen rooliin, mikä on vahingollista niin perheen tasapainolle ja heikentää vanhemmuutta, mutta myös altistaa lapsen potentiaalisesti parentifikaatiolle. Viranomaiset voivat joutua vastuuseen epäammattimaisista tulkkauksista ja käännöksistä, ja etenkin niiden seurauksista, mikä osaltaan lisää inhimillistä kärsimystä, mutta myös lisää hallintokuluja erilaisten valitusten, syytteiden, korjaushakemusten, -päätösten ja käsittelyjen myötä. Ammattitulkkiä käyttäminen on keskeistä kielilain, yhdenvertaisuuden sekä asiakkaan ja potilaan oikeuksien toteutumisen näkökulmasta – ja se turvaa myös viranomaisen työtä ja asemaa.

Ammatilliset tulkkaus- ja käännöskulut ovat investointi kotoutumiseen ja Suomen kielilain mukaisesti tukee yhdenvertaisempaa kohtaamista asiakkaana, oppilaana, potilaana ja kuntalaisena. Julkisten menojen säästäminen tulkkitsemisen kuluista tulee aiheuttamaan huomattavia menoja muilla sektoreilla ja eriarvoistamaan ihmisryhmien kielen (ja käytännössä usein myös iän ja sukupuolen) perusteella. Tulkkitseminen on linkki yhteiskunnan ja kotoutujan välillä, se lisää luottamusta suomalaisiin viranomaisiin ja ennaltaehkäisee ongelmien eskaloitumista ja lisää asioiden oikea-aikaista hoitamista (ja tätä kautta ehkäisee tilanteiden eskaloitumista ja lisäkuluja ja inhimillistä kärsimystä). Mikäli palveluissa on nk. ”hukkakäynneistä” eli käyttämättömistä tulkkipalveluksista johtuvia kuluja, voidaan niitä vähentää viestinnän keinoin. Monikielinen ja selkokielinen viestintä edesauttaa ajanvarausten asianmukaista käyttämistä ja perumista ajoissa. Hyvällä tietoon perustuvalla johtamisella voidaan hallita näitä kuluja ja tulkkaussopimukseen sisällyttää mahdollisuuksien mukaan muita tulkkaus-/käännöstehtäviä asiakkaan jättäessä saapumatta. Palvelumuotoilua voi käyttää apuna hyvien ja paikallisten käytäntöjen kehittämisessä. Tilattua tulkkausta voi ja tulee hyödyntää muihin tulkkausta edellyttäviin asiakas- tai potilastehtäviin. Tulkkauskuluja tarkasteltaessa tulee huomioida myös niistä saatu hyöty ja merkittävä säästöpotentiaali.

Kotoutumislain nojalla kunnille ja hyvinvointialueille lain 2 §:n 3 ja 4 momentissa tarkoitetuista henkilöistä (esimerkiksi kansainvälistä suojelua saavista ja heidän perheenjäsenistään sekä tilapäistä suojelua saavista, joilla on kotikunta) maksettavan laskennallisen korvauksen korvausaikaa lyhentämällä kolmesta vuodesta kahteen vuoteen ei tehosteta tai nopeuteta kotoutumista. Tuen tarve jatkuu korvausajan lyhentämisestä riippumatta, jolloin tukea haetaan muista peruspalveluista ja kuormitetaan niitä merkittävästi. Kotoutumisen tukeminen on erityisosaamista edellyttävää ammatillista ja monialaista työtä. Vastaavaa osaamista ei ole kaikilla peruspalveluiden työntekijöillä, mistä seurannee nykyistä merkittävämpiä ylimääräisiä kustannuksia eri sektoreille sekä laajaa, monialaista ja valtakunnallista täydennyskoulutustarvetta ammattilaisille monista eri maahanmuuttoon, pakolaistaustaisuuteen ja kotoutumisen tukemiseen liittyen eri tilanteissa ja elämänvaiheissa, jotta peruspalveluissa voidaan tarjota yhdenvertaiset palvelut vielä kotoutumisen alkuvuosina asiakkuuteen tuleville.

On siis syytä huomioida, että mikäli laskennallisen korvauksen korvausaikaa lyhennetään kolmesta vuodesta kahteen vastaavasti kuin kotoutumissuunnitelman enimmäiskesto, tulisi huomioida, että tuen tarve ei pääty tai rajaudu tähän ajanjaksoon. Tällöin tukea haetaan aikuissosiaalityöstä ja lastensuojelusta, joissa henkilökunnalla ei välttämättä ole riittävää kotoutumisen tuen erityisosaamista ja tietoa. Näin ollen henkilökuntaa on koulutettava aiempaa enemmän aiheesta, jotta kotoutumisen prosessit voivat jatkua onnistuneesti. Tässä ajassa (eli 2-3 vuodessa) ei ole mahdollista oppia (varsinkaan aikuisena) uutta kieltä sellaisella tasolla, että voi täysin itsenäisesti toimia viranomaisasioinnissa (esim. Kelan ja Migrin päätösten ja hakemusten osalta), ja kuten valtaväestökin, myös kotoutujat tarvitsevat lisäksi neuvontaa viranomaisasioinnin hoitamiseen kielitaidon tasosta riippumatta. Erityisenä huomiona sukupuolen perusteella aiheutuvat seuraukset,

jotka kohdistuvat on usein naisiin, joilla on lapsia. Naisten kielen oppiminen voi viivästyä raskauden ja pienten lasten hoitamisen myötä, koska tuolloin he eivät ole oikeutettuja kotoutuskoulutukseen ja sitä kautta kielen opetukseen. Mikäli naisten kotoutumista halutaan tukea, on ensisijaisen tärkeää, että heillä on mahdollisuus palveluihin tulkattuna, jotta he saavat tarvitsemansa kotoutumistaan tukevan neuvonnan ja ohjauksen varsinkin kotoutumisen ensimmäisinä vuosina, jotka voivat olla haastavimpia perheissä. Tulkkaukseen kautta linkki naisasiakkaiden ja viranomaisen välillä pysyy ja heidän saamansa tieto on oikeaa ja oikea-aikaista, mikä on tärkeää erityisesti, jos asiakkuuteen liittyy terveyteen tai turvallisuuteen tai lasten hyvinvointiin, hoitoon, kasvatukseen ja kouluun liittyviä asioita. Ilman tulkkausta yhä useampi ihminen voi jäädä lähiomaisten ja tuttujen antaman tiedon varaan, viranomaisten ulottumattomiin.

Kiintiöpakolaisten ja heidän perheenjäsentensä osalta korvausaikaa lyhennettäisiin esityksen mukaan neljästä vuodesta kolmeen vuoteen. Suomalainen kiintiöpakolaisten vastaanoton järjestelmä on yli neljävuosikymmentä toiminut ja kehittynyt mahdollisimman turvallinen, varhaista kotoutumista tukeva ja inhimillinen tapa vastaanottaa vainoa ja sotaa pakenevia - joka kestää myös kansainvälisen vertailun. Pakolaistaustaisilla ihmisillä ja perheillä on erityisen tuen tarve erityisesti kotoutumisen alkuvaiheessa. Usein ihmisillä on traumoja ja fyysisiä sairauksia, joiden hoitamiseen menee aikaa, ja jotka voivat hidastaa kotoutumista. Lyhennetty korvausaika voi altistaa eniten tukea tarvitsevat ja siitä eniten hyötyvät syrjäytymiselle, mikä maksaa yhteiskunnalle todennäköisesti enemmän kuin kotoutumisen tukeminen alkuvaiheessa.

Maksu käyttämättä jääneen tapaamisen tulkkauskustannuksesta (32 a §)

Maksujen peruminen asiakkailta olisi eriarvoistava käytäntö muihin asiakasryhmiin ja asiakkaisiin verrattuna ainakin kahdella tapaa; 1. tulkkausta tarvitsevat asiakkaat, potilaat ja oppilaat ovat lähtökohtaisesti suomea/ruotsia osaamattomina kielellisesti altavastaaajia ts. kielellisesti haavoittuvassa asemassa valtaväestöön verrattuna, 2. palveluista ja/tai tulkkitsemisestä (tulkkaus ja käänös) maksujen periminen vain yhdeltä ihmisryhmältä on Suomen yhdenvertaisuuslain vastaista syrjintää. Suomessa yhdenvertaisuuslain 30.12.2014/1325 3. luvun 8 § (syrjinnänkielto) nojalla ”ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.” Kotoutuminen edellyttää, että maahan muuttanut henkilö omaksuu ja noudattaa suomalaista lainsäädäntöä eli laki velvoittaa kaikkia. Yhtä lailla maahan muuttaneella henkilöllä on samat oikeudet kuin valtaväestöllä. Eritoten tällainen takaisinperintä tulee iskemään kaikkein heikommassa asemassa oleviin, joita kielellisestä näkökulmasta ovat usein iäkkäämmät ihmiset, joille suomen/ruotsin opettelu on haastavampaa kuin nuorille ja joilla ei ole välttämättömiä digitaatioita asiakasajojen hallinnointiin. Lisäksi sosiaalisesta ja terveydellisestä näkökulmasta takaisinperintä on syrjivää niitä kohtaan, jotka terveydellisistä ja sosiaalisista syistä eivät voi varattuina aikoja tulkita. Varsinkin yksinhuoltajaäideille tästä koituu käytännössä lisää kuluja ja arkea ja kotoutumista sekä lasten kotoutumista hankaloittavia haasteita. Perheissä on usein monia varattuja aikoja eri viranomaisiin varsinkin kotoutumisen alussa, jotka kaikki ovat velvoittavia, mutta joista eri viranomaiset eivät ole keskenään tietoisia. Takaisinperintä menettely rankaisisi siis eniten niitä, joiden kotoutumisen tiellä on jo muitakin esteitä, ja päätyisi heikentämään kotoutumista monikertaisesti. Käyttämättä jätetyistä ajoista ei tulisikaan periä maksuja takaisin asiakkailta, vaan kehittää palveluiden monikielistä ja monikanavasta viestintää, hyödyntää kokemusasiantuntijuutta ja palvelumuotoilua tarvittaessa, ja ennen kaikkea varmistaa riittävä ammatillisen kotoutumisen tuen alkuvaiheen neuvonnan ja

ohjauksen resurssi ja riittävän laaja yhteiskuntaorientaatio, jotta asiakkuuden käytännöt tunnetaan ja ne ehditään opetella mm. ajan peruutuksen osalta.

Alaikäisenä yksin tulleiden tuki (34, 69 §)

Alaikäisenä ilman huoltajaa saapuneet lapset ja nuoret ovat sosiaalityön ja kotoutumisen näkökulmasta syrjäytymisen uhan alla asemansa, kokemustensa ja ikänsä puolesta. Erityistuen vähentäminen tässä elämänvaiheessa potentiaalisesti lisää vahvaa tuen tarvetta myöhemmin elämässä ja voi täten vaarantaa heidän hyvinvoinnin lisäksi työkykyä läpi koko loppuelämän. Nuorena saapuneet eivät pääse osaksi suomalaisen varhaiskasvatuksen ja osittain peruskoulun tarjoamaa kasvatuksellista tukea, turvallista lapsuutta, jonka aikana kasvaa ja kehittyä ihmisenä, sekä valmistautua aikuisuuteen, kuten valtaväestö pääosin pääsee. Aikuistumisen tuki 25-vuotiaaksi saakka on perusteltua em. huomioiden ja yhdenvertaisuuden kannalta, koska lapsena ja nuorena saapuneet tarvitsevat turvallisia aikuisia ja ammattilaisten tukea tässä elämänvaiheessa. Alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten kohdalla on perusteltua tarjota tukea saman verran ja yhtä kauan (tai jopa enemmän tai kauemmin) kuin valtaväestön kohdalla, jotka eivät ole kokeneet vainoa, sotaa tai konfliktia ja huomioida yhdenvertaisuuslain 3. luvun 9§ positiivisesta erityiskohtelusta, jonka mukaan ”sellainen oikeasuhtainen erilainen kohtelu, jonka tarkoituksena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen, ei ole syrjintää.”

Pakolaisten vastaanotto (44 §)

-

Muut huomiot

Suomen Akateemisten Naisten Liiton kotoutumistoimintojen kanta on, että hallituksen esitystä ja sen tavoitteiden toteutumista tulee tarkastella tasa-arvon, yhdenvertaisuuden, kielellisten oikeuksien, saavuttavuuden ja osallisuuden näkökulmasta. Lisäksi tulee huomioida kotoutuvien erilaiset taustat, sukupuoli, terveydelliset, taloudelliset ja sosiaaliset olosuhteet/tekijät sekä oikeudet, ja iät. Kotoutuneiden ja kotoutuvien osallisuus palveluiden suunnittelussa on tärkeä osa osallisuutta ja käytännöllistä toimivuutta.

Savolainen Minna
Suomen Akateemisten Naisten Liitto - Finlands Kvinnliga Akademikers
Förbund ry - SANL:n kotoutumistoiminnot